

การบริหารพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสร้างพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ
กรณีศึกษาโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่าย
ทุ่งเทินโมเดล จังหวัดศรีสะเกษ

The Management of Creative Space for Building Democratic Citizenship
Through Media Literacy: The Case Study of Mueang Khong
(Khongkha Withaya) School and Thung Thoen Model
Network Group School, Sisaket Province

พวงชมพู ไชยอาลา แสงรุ่งเรืองโรจน์
Phuangchompu Chaiala Sangrungruengroj

Article History

Received : June 14, 2018

Revised : November 26, 2018

Accepted : November 26, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล เพื่อให้นักเรียนเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ และ 2) ลักษณะการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน ประกอบด้วย การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ได้แก่ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการตั้งอีสานด้อมโฮม เครือข่ายศรีสะเกษติดยิ้ม จำนวน 8 โรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหารและครู จำนวน 139 คน และนักเรียน จำนวน 1,651 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นตามวิธีของครอนบาค เท่ากับ 0.85 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า 1) โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) ใช้กลยุทธ์ด้านหลักสูตร กลยุทธ์ด้านบุคลากร และกลยุทธ์ ด้านชุมชน โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลใช้กลยุทธ์ด้านหลักสูตรและกลยุทธ์ด้านชุมชนในการบริหารการดำเนินงานของพื้นที่สร้างสรรค์ 2) นักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.76 มีความรู้เท่าทันสื่อในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.98 มีความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.98 ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.98 มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.23 มีความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.19

คำสำคัญ : การบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ ; การรู้เท่าทันสื่อ ; พลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ

ABSTRACT

The objectives of this research were to study: 1) to investigate the management of creative space for building democratic citizenship through media literacy in Mueang Khong (Khongkha Withaya) School and Thung Thoen Model Network Group School, Sisaket province, and 2) to examine the characteristics of democratic citizens who have media literacy among students at Mueang Khong (Khongkha Withaya) School and Thung Thoen Model Network Group School. The study was mixed methods research consisting of collecting data from the focus group discussion and questionnaire. The population of this study was 8 schools which participated in the 'So Good, Isan Grouping' project in Sisaket Tid Yim Network, comprising 139 administrators and teachers, and 1,651 students. A sample selected by purposive sampling was Mueang Khong (Khongkha Withaya) School and Thung Thoen Model Network Group School. The instrument used was a questionnaire which had a reliability value of 0.85 according to the Cronbach's alpha coefficient.

Findings of the study were as follows. 1) Mueang Khong (Khongkha Withaya) School used the curriculum, personnel and community strategies and Thung Thoen Model Network Group School used the curriculum and community strategies in the management of creative space. 2) Students of Mueang Khong (Khongkha Withaya) School used learning media at high level with an average of 3.76, had media literacy at high level with an average of 3.98, and had democratic citizenship at high level with an average of 3.98. Students of Thung Thoen Model Network School Group used learning media at high level with an average of 3.98, had media literacy at high level with an average of 4.23, and had democratic citizenship at high level with an average of 4.19.

Keywords : Management of Creative Space ; Media Literacy ; Democratic Citizenship through Media Literacy

บทนำ

จากสถานการณ์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนเป็นอย่างมาก เด็กและเยาวชนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เนื่องจากระบบครอบครัว ระบบการศึกษา กระบวนการการเรียนรู้และการถ่ายทอดทางสังคมแบบในอดีตก้าวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดช่องว่างของการถ่ายทอดการเรียนรู้ เด็กเยาวชนใช้เวลาอยู่กับสื่อมากกว่าอยู่ในห้องเรียน นอกจากนั้นยังมีสื่อที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ของเด็กเยาวชนเผยแพร่อย่างรวดเร็วกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อใหม่ ที่หลอมรวมสื่อรูปแบบต่างๆ เข้าด้วยกันจนยากแก่การควบคุม กำกับดูแล ในขณะเดียวกันนอกจากเด็กและเยาวชนจะเป็นผู้รับสารแล้ว ยังสามารถพัฒนาตนเองไปเป็นผู้ส่งสาร แต่ด้วยความจำกัดด้านทักษะและประสบการณ์ชีวิต รวมทั้งขาดพื้นฐานความรู้ความเข้าใจไม่เท่าทันสื่อ จึงทำให้สารที่เด็กและเยาวชนสื่อออกไปนำไปสู่การสร้างปัญหา ด้านสุขภาพ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2559)

อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมาโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) ซึ่งเป็นโรงเรียนประถมศึกษาขนาดกลาง

ได้จัดกิจกรรม Friday is Flyday ขึ้นทุกวันศุกร์ตลอดทั้งวันเพื่อให้ นักเรียนได้มีอิสระในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างอิสระ รวมถึงโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสขนาดเล็กก็ได้จัดกิจกรรมทุ่งเทินบะหมี่เกี๊ยว เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ทั้งสองโรงเรียนได้นำแนวคิดพื้นที่สร้างสรรค์ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างพื้นที่ให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ อย่างสร้างสรรค์โดยมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย คือ ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน รวมทั้งแนวคิดพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งสร้างพลเมืองที่สามารถรับรู้ข่าวสารอย่างมี วิจารณญาณ และการใช้สื่อทุกประเภทอย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งสามารถนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในทางที่ถูกต้องมาเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงาน ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่ากระบวนการดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทาง แก้ไขปัญหาที่เด็กและเยาวชนกำลังประสบอยู่ในปัจจุบัน

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาการบริหารพื้นที่ สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่ม เครือข่ายทุ่งเทินโมเดลเพื่อทำให้นักเรียนเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตย

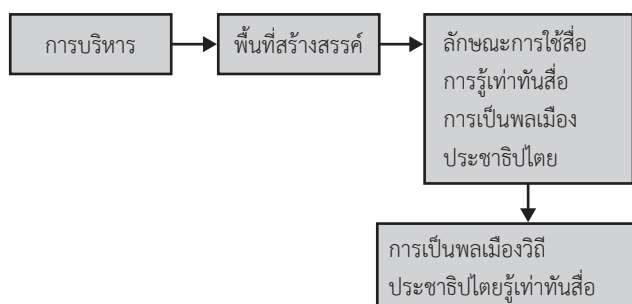
รู้เท่าทันสื่อ รวมทั้งลักษณะการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตย รู้เท่าทันสื่อของนักเรียนทั้งสองโรงเรียน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะทำให้โรงเรียนอื่นสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อให้นักเรียนเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อในโรงเรียนของตนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล เพื่อให้ให้นักเรียนเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ
2. เพื่อศึกษาลักษณะการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตย รู้เท่าทันสื่อของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก, 2555) ที่กล่าวว่าพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับเด็กคือพื้นที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ อย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดพัฒนาการตามวัยโดยการมีส่วนร่วมของเด็ก ครอบครัว ชุมชน รวมทั้งได้นำแนวคิดประเภทของงานบริหารการศึกษา (จอมพงศ์ มงคลวนิช, 2555) ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานธุรการ การบริหารงานบุคคล การบริหารกิจการนักเรียน และการบริหารงานด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นกรอบ ในการศึกษาการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาพื้นที่สร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในโรงเรียน และแนวคิดพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อที่กล่าวถึงการเป็นพลเมืองที่มีลักษณะการใช้สื่ออย่างมีวิจารณญาณ มีความรู้เท่าทันสื่อ สามารถวิเคราะห์ ตีความ ประเมินประโยชน์และโทษในการใช้สื่อ มีความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยที่เคารพสิทธิและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมที่หลากหลาย สามารถใช้สื่อเพื่อต่อรองอำนาจและเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความยุติธรรม (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2561) เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการดีจังอีสานดุ่มโฮม เครือข่ายศรีสะเกษติดิยัม จำนวน 8 โรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหารและครู จำนวน 139 คน และนักเรียน จำนวน 1,651 คน

กลุ่มเป้าหมาย คือ โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล เนื่องจากเป็นโรงเรียนที่ผู้รับผิดชอบโครงการประเมินว่าประสบความสำเร็จในการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์เพื่อสร้างนักเรียนให้เป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตย รู้เท่าทันสื่อ โดยโรงเรียน เมืองคง (คงคาวิทยา) ประกอบด้วยผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 1 คน ครูจำนวน 19 คน นักเรียน จำนวน 358 คน โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลประกอบด้วย ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 คน ครู จำนวน 27 คน นักเรียน จำนวน 162 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ใช้แนวคำถามเกี่ยวกับกลยุทธ์การบริหารพื้นที่สร้างสรรค์กับผู้บริหารสถานศึกษาและครู และแนวคำถามเดียวกับแบบสอบถามกับนักเรียน เพื่อเป็นการยืนยันคำตอบและเหตุผลที่ได้จากแบบสอบถาม
2. แบบสอบถามมี 4 ส่วนคือส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ และ ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ผู้วิจัยได้หาความตรง (Validity) ของแบบสอบถาม โดยมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เท่ากับ 0.85

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1-30 พฤศจิกายน 2560 ดังนี้

1. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่มเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ถกประเด็นปัญหาในประเด็นการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์กับกลุ่มผู้บริหารและครูผู้สอนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล ประเด็นการเรียนรู้และการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ กับกลุ่มนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล

2. การแจกแบบสอบถาม ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามไปยังนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) จำนวน 182 คน และนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล จำนวน 86 คน โดยได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 268 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือด้วยวิธีเก็บข้อมูลแบบสามเส้า จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์การศึกษา และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการเขียนบรรยายผลและข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย

2. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาแจกแจงความถี่ และการหาค่าร้อยละ ส่วนข้อมูลการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ การรู้เท่าทันสื่อและการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยนำมาวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนที่ได้รับผู้รับผิดชอบโครงการประเมินว่าประสบความสำเร็จในการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ สรุปได้ดังนี้

1.1 โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) ใช้กลยุทธ์ด้านหลักสูตร กลยุทธ์ด้านบุคลากร และกลยุทธ์ด้านชุมชนเพื่อสร้างนักเรียนให้เป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

กลยุทธ์ด้านหลักสูตร โรงเรียนใช้แผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการออกแบบการเรียนรู้โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นที่จะศึกษา โดยครูจะมีตัวชี้วัดผลการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับสาระการเรียนรู้แกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการในแต่ละระดับชั้นเรียน และเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม ผู้เรียนจะต้องไขว่คว้าถอดบทเรียนด้วยการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของตนเองที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมนั้น

กลยุทธ์ด้านบุคลากร ผู้บริหารได้ชี้แจงครูผู้สอนให้เกิดความเข้าใจว่ากิจกรรมการพัฒนาผู้เรียนในโครงการ Friday is Flyday สามารถเชื่อมโยงเข้ากับตัวชี้วัดการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการในแต่ละระดับชั้นเรียนทั้งหมด รวมถึงการสื่อสารกับหน่วยงานผู้ประเมินภายนอกเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นตัวชี้วัดร่วมกัน และในขณะเดียวกันก็ลดภาระงานด้านเอกสารของผู้สอนจาก การให้ผู้สอนจัดทำแผนการสอนที่มีความยาวประมาณ 1 หน้ากระดาษ A4 ที่ระบุเฉพาะประเด็นสำคัญเท่านั้น

กลยุทธ์ด้านชุมชน ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะปราชญ์ชุมชน ผ่านการเสนอชื่อเพื่อเข้ามาถ่ายทอดความรู้ในแต่ละกิจกรรมจากครูและนักเรียน ซึ่งปราชญ์ที่เข้ามาถ่ายทอดความรู้ไม่ได้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในชุมชนทุกครั้ง ดังนั้นจึงเป็นการกระจายบทบาทการเป็นปราชญ์ให้กับสมาชิกในชุมชน นอกจากนั้นการเข้ามามีบทบาทของปราชญ์แล้วยังสร้างความรู้สึกรักภูมิใจและ

ความรู้สึกผูกพัน เป็นการเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนมีเพิ่มมากยิ่งขึ้น

1.2 โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลโครงการทุ่งเทินบะหมี่เกี๊ยวมีการใช้กลยุทธ์ด้านหลักสูตรและกลยุทธ์ด้านชุมชนเพื่อสร้างนักเรียนให้เป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ ดังนี้

กลยุทธ์ด้านหลักสูตร โรงเรียนได้ออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยนักเรียนชั้นประถมศึกษาเน้นงานบริการส่วนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาเน้นการผลิตและการขาย

กลยุทธ์ด้านชุมชน โครงการทุ่งเทินบะหมี่เกี๊ยวได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นหลัก เนื่องจากเป็น ภูมิปัญญาของชุมชนซึ่งโรงเรียนสนับสนุนให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของบะหมี่เกี๊ยวที่เป็นเอกลักษณ์ด้านอาชีพและความขยันขันแข็งที่บรรพบุรุษสร้างให้ลูกหลานได้สืบทอด มีการร่วมกับมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กนำนักเรียนร่วมผลิตภาพยนตร์สั้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าอาชีพบะหมี่เกี๊ยวเป็นอาชีพที่ผู้ปกครองทำเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว รวมทั้งการถ่ายทำมิวสิกวิดีโอเพลงทุ่งเทินบะหมี่เกี๊ยว โดยสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ให้ข้อมูลแก่ผู้แสดง

2. ผลการศึกษาลักษณะการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ สรุปได้ดังนี้

2.1 นักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้โดยเชื่อมโยงระหว่างผู้สอนกับสื่ออินเทอร์เน็ตและผู้ปกครอง ส่วนนักเรียนโรงเรียน กลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลมีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงระหว่างผู้สอนกับผู้ปกครองและสื่อกระจายเสียง โดยนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.76 ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.98 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลักษณะ การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล

ลักษณะการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้	โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา)			โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล		
	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{x}$	S.D.	ความหมาย
การเรียนรู้จากผู้สอน	4.26	1.03	มาก	4.31	0.69	มาก
การเรียนรู้จากสื่ออินเทอร์เน็ต	4.08	1.16	มาก	3.43	0.89	ปานกลาง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้	โรงเรียนเมืองคง (คงคาวិทยา)			โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
การเรียนรู้จากผู้ปกครอง	3.94	1.10	มาก	4.17	0.77	มาก
การเรียนรู้จากสื่อกระจายเสียง	2.80	1.30	ปานกลาง	4.13	0.70	มาก
การเรียนรู้จากเพื่อน	3.71	1.25	มาก	3.83	0.81	มาก
รวม	3.76	1.17	มาก	3.98	0.77	มาก

2.2 นักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีการค้นหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย เนื่องจากรูปแบบการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้นักเรียนมีการเรียนรู้ในประเด็นที่หลากหลาย ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลมีตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องก่อนนำเสนอ เนื่องจากลักษณะกิจกรรมในพื้นที่สร้างสรรค์คือการทำบะหมี่เกี๊ยวเพื่อจำหน่าย ซึ่งหากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นย่อมส่งผลเสียให้เห็นอย่างชัดเจน นักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.11 ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.23 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ลักษณะการรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล

ลักษณะการรู้เท่าทันสื่อ	โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา)			โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ความสามารถในการค้นหาข้อมูลที่หลากหลาย	4.36	1.00	มาก	4.21	0.87	มาก
สื่อมีคุณค่าต่อการเรียนรู้ของตนเอง	4.15	1.10	มาก	4.35	0.81	มาก
การตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องก่อนนำไปใช้	3.82	1.18	มาก	4.40	0.69	มาก
รวม	4.11	1.09	มาก	4.23	0.79	มาก

2.3 นักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีความเคารพและเชื่อมั่นในคุณค่าของผู้อื่นและมีทักษะการเข้าใจผู้อื่นเนื่องจากกิจกรรมในพื้นที่สร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่มอบหมายให้นักเรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีความสามารถในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ เนื่องจากกิจกรรมในพื้นที่สร้างสรรค์คือการทำบะหมี่เกี๊ยวเพื่อจำหน่าย ซึ่งต้องมีการวางแผน การปฏิบัติงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะในส่วนของ การบริหารต้นทุนและกำไรโดยนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.98 ส่วนนักเรียนโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับมาก ค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.19 ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย ของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล

ลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตย	โรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา)			โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล		
	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
ความสามารถในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้	4.16	0.82	มาก	4.48	0.70	มาก
ความสามารถในการรู้จักตนเอง เท่าทันอารมณ์ ความคิดของตนเอง	3.17	1.10	ปานกลาง	3.76	0.63	มาก
เคารพและเชื่อมั่นในคุณค่าของผู้อื่นและมีทักษะการเข้าใจผู้อื่น	4.45	0.87	มาก	4.06	0.80	มาก
มีความรู้ในเรื่องชุมชนของตนเอง	4.23	1.08	มาก	4.09	0.70	มาก
ภูมิใจใน อัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีความเป็นชุมชนของตนเอง	4.10	0.92	มาก	4.38	0.71	มาก
เคารพใน อัตลักษณ์ ศักดิ์ศรีความเป็นชุมชนของผู้อื่น	3.75	1.06	มาก	4.37	0.70	มาก
รวม	3.98	0.98	มาก	4.19	0.71	มาก

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากการศึกษาพบว่ารูปแบบพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียน กลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลมีความแตกต่างกัน จึงทำให้รูปแบบในการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ของแต่ละโรงเรียน มีการเน้นกลยุทธ์การบริหารที่แตกต่างกัน

พื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีแนวทางการจัดกิจกรรมที่ต้องการจะแก้ไขปัญหาสังคมและปัญหาด้านการจัดการศึกษา ดังนั้นจึงได้มีการใช้กลยุทธ์ด้านหลักสูตรและกลยุทธ์ด้านบุคลากรเป็นหลัก ซึ่งจากการศึกษาพบว่าโรงเรียนได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีสอนเพื่อพัฒนาศักยภาพความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน โดยครูมีบทบาทกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ และเกิดความคิดเพื่อต่อยอดการเรียนรู้ ซึ่งบทบาทของครูดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ธวัชย์ มาศจรัส (2553) ที่เชื่อว่าความคิดสร้างสรรค์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้เรียนมีอิสระทางความคิด และอยู่ในบรรยากาศของการได้รับการกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดความท้าทายความคิดสร้างสรรค์ ส่วนกลยุทธ์ด้านบุคลากรนั้นจากการศึกษาพบว่า ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างทัศนคติ และสร้างสภาวะที่เอื้อให้เกิดการปฏิบัติงานตามรูปแบบและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ อรรถพร ปัตถนโนโวาท (2542) ที่ว่าในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์นั้น มีอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความคิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึก และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งนักจิตวิทยาต่างเห็นพ้องต้องกันว่า จิตลักษณะที่ทำนายพฤติกรรมได้แม่นยำที่สุดคือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมนั้น

พื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนกลุ่มเครือข่าย ทุ่งเทินโมเดลโครงการทุ่งเทินบะหมี่เกี๊ยว มีแนวคิดในการนำภูมิปัญญาด้านอาชีพอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนมาบรรจุในหลักสูตรการทำงานพื้นฐานอาชีพ ดังนั้นจึงมีการใช้กลยุทธ์ด้านชุมชนเป็นหลักในการบริหารจากการศึกษาพบว่าโรงเรียนได้มีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในเป้าหมายร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งการสื่อสารดังกล่าวได้ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของการ จัดกิจกรรม ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้โครงการสามารถดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ กมล เหมนาจิตร์ (2557) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นพบว่าความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของได้ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนั้นการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจในเป้าหมายร่วมกันยังทำให้สามารถสร้างตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นเมื่อโครงการได้ดำเนินกิจกรรมจนสามารถบรรลุ

ตัวชี้วัดที่ตั้งไว้ ย่อมหมายถึงโรงเรียนและชุมชนได้รับการพัฒนาตามที่ต้องการอย่างแท้จริง และเมื่อโรงเรียนและชุมชนได้รับการพัฒนาย่อมเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนางานในระดับที่สูงขึ้นไป

จากการศึกษาพบว่า การสื่อสารสามารถสร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของชุมชน ทั้งนี้ถึงแม้ว่าปราชญ์ชุมชนจะมีความเข้าใจในภูมิปัญญาของตนและมีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาของตนให้กับเยาวชน แต่ในขณะเดียวกันปราชญ์ชุมชนก็ยังมีความคิดว่า ภูมิปัญญาที่ตนมีอยู่นั้นเป็นสิ่งที่ล้ำสมัยไม่ทันยุคปัจจุบัน ดังนั้นเมื่อมีการใช้การสื่อสารในรูปแบบที่ยกย่องในฐานะปราชญ์จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่น ซึ่งสอดคล้องกับ สมสุข หินวิมาน (2549) ที่กล่าวว่ากลยุทธ์การมอบหมายสถานภาพ (Status Conferral) สามารถส่งเสริมสถานภาพ/ตัวตน/อำนาจ/ศักดิ์ศรีของปราชญ์ชุมชนได้ เช่นการเผยแพร่บทบาทของปราชญ์ชุมชนต่อการจัดการเรียนรู้ให้กับโรงเรียนผ่านระบบการสื่อสารในชุมชน

จากการศึกษาพบว่า การบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ของทั้งสองแห่ง ทำให้เกิดองค์ประกอบที่มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบกระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน (อุลิสซา ครุฑะเสน, 2556) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ (Learning Paradigm) ผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ (Learning Facilitator) การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process Design) และความต่อเนื่อง (Continuity)

2. จากการศึกษาการเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อพบว่านักเรียนทั้งสองโรงเรียนมีการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ มีการรู้เท่าทันสื่อ และมีลักษณะความเป็นพลเมืองประชาธิปไตยในระดับมากเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ยังพบว่าลักษณะรายด้านของการใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งสองแห่ง มีการเรียนรู้จากผู้สอนมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สอนยังเป็นผู้มีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (อุลิสซา ครุฑะเสน, 2556) ที่กล่าวว่าผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ทำหน้าที่เป็นผู้กำกับกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นผู้ออกแบบวิธีเรียนรู้ คัดสรรเนื้อหาการเรียนรู้ เลือกแหล่งเรียนรู้ ประเมินสถานการณ์การเรียนรู้ และปรับการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นให้ดำเนินไปสู่เป้าหมาย และสอดคล้องกับ รุจิภาณู ธนาเศรษฐ์สุนทร (2558) ที่ศึกษาการรู้เท่าทันสื่อใหม่ของนักเรียนระดับมัธยมปลายในเขตอำเภอถนอมกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การมอบความรัก ความอบอุ่น การสร้างความเป็นกันเองเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการรู้เท่าทันสื่อ

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่า ลักษณะรายด้านของการรู้เท่าทันสื่อ และการเป็นพลเมืองประชาธิปไตยของนักเรียนโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) และโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดลจะมีความแตกต่างกัน แต่ผลวิเคราะห์เป็นภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้งสองแห่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของการรู้เท่าทันสื่อ นั้น เป็นการมองกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมทุกองค์ประกอบ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้นตอนที่ต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ปลายทางคือการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา) มีลักษณะเด่น ได้แก่ การจัดกระบวนการกลุ่ม การวิเคราะห์อภิปรายแลกเปลี่ยน กิจกรรมและการเรียนรู้ที่หลากหลาย จึงทำให้มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ในด้านความสามารถในการค้นหาข้อมูลที่หลากหลาย ด้านความเคารพและเชื่อมั่นในคุณค่าของผู้อื่น และมีทักษะการเข้าใจผู้อื่น ส่วนพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายทุ่งเทินโมเดล มีลักษณะเด่น ได้แก่ การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงและมีเนื้อหาที่บูรณาการเข้ากับวิถีชีวิต จึงทำให้มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ในด้านการตรวจสอบข้อมูลให้มีความถูกต้องก่อนนำไปใช้และด้านความสามารถในการทำงานให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากการศึกษาพบว่าครูมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมของพื้นที่สร้างสรรค์ ดังนั้นจึงต้องมีการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างทัศนคติอันดี และสร้างปัจจัยที่นำไปสู่การสนับสนุนด้านการปฏิบัติงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ร่วมกัน เช่น การลดภาระด้านงานเอกสาร การยกระดับงานให้มีมาตรฐาน เพื่อยื่นขอวิทยฐานะได้ ซึ่งนอกจากการจัดการด้านผู้สอนแล้วยังเป็นการผลักดันให้เกิดการบูรณาการเข้ากับตัวชีวิตและสาระการเรียนรู้แกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำไปสู่ความต่อเนื่องในการดำเนินงานในที่สุด

2. จากการศึกษาพบว่าชุมชนมีบทบาทสำคัญ ในการมีส่วนร่วมการจัดการพื้นที่สร้างสรรค์ของโรงเรียน ดังนั้นการกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมต้องเป็นเป้าหมายที่ทั้งโรงเรียนและชุมชนมีความเห็นร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากการจัดกิจกรรมนั้น ชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้และการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่างๆ ดังนั้นการที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจึงต้องเป็นกิจกรรมที่จะต้องบรรลุเป้าหมายของชุมชนด้วยเช่นกัน ซึ่งเป้าหมายของชุมชนอาจจะเริ่มตั้งแต่การที่บุตรหลานของตน

เป็นคนมีคุณภาพ มีผลการเรียนดีขึ้น หรือรวมไปถึงมีความสามารถสร้างรายได้ หรือสร้างอาชีพ นอกจากนั้นควรสร้างความต่อเนื่องในการสื่อสารระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนแล้ว ยังเป็นการสื่อสารที่ทำให้ชุมชนทราบผลการดำเนินงานในกิจกรรมที่ตนได้เข้าไปมีส่วนร่วม ส่งผลต่อการเรียนรู้และพัฒนาตนเองของตนในฐานะปราชญ์ชุมชน

3. จากการศึกษาพบว่านักเรียนมีการใช้สื่อ เพื่อการเรียนรู้ ในลักษณะการเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้จากผู้สอนกับสื่อที่ตนเองคุ้นเคย เช่น อินเทอร์เน็ต หนังสืออ่านประกอบ รวมทั้งการระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ของตนเองผ่านการใช้วงล้อถอดบทเรียน ดังนั้นผู้สอนจึงควรวิเคราะห์วัตถุประสงค์ เป้าหมายของการเรียนรู้ในแต่ละกิจกรรม รวมทั้งศักยภาพในการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อที่จะสามารถกำหนดเวลาของกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ของนักเรียน

4. ลักษณะกิจกรรมของพื้นที่สร้างสรรค์มีความสำคัญ ต่อความเป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อของนักเรียน ดังนั้นจึงควรมีการวิเคราะห์ถึงความต้องการหรือสภาพปัญหาของแต่ละแห่ง ก่อนที่จะทำการออกแบบกิจกรรม เพื่อจะทำให้สามารถสร้างพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อที่มีความเหมาะสมกับสังคมแต่ละแห่งซึ่งมีความหลากหลายในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำผลการศึกษาไปปรับใช้ในโรงเรียนที่มีเป้าหมายในการพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองวิถีประชาธิปไตยรู้เท่าทันสื่อ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำผลที่ได้ไปพัฒนาเป็นแนวทางการบริหารพื้นที่สร้างสรรค์ในโรงเรียน เพื่อเด็กและเยาวชนรวมทั้งการใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ด้านการสื่อสารในพื้นที่สร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนในบริบทที่หลากหลายยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กมล เข็มนาจิตร. (2557). ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดเพชรบูรณ์ [Suksā patchai thī mī phon tō kāmī sūanrūām khoṅg prachāchon nai kām pokkhroṅg sūan thoṅgthin khoṅg 'ongkām boṛihānsūantambon chāngwat phet būn]. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, 8 (17), 80-89.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2555). การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา [Kānboṛihān 'ongkām lāe bukkhalakōṅ thāngkān suksā]. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวัลย์ มาศจรัส. (2553). Model การจัดการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้สร้างสรรค์ [Model kānchātkaṅ suksā lāe lāeng kān rianrū sāngsan]. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก. (2555). เพาะเมล็ดพันธุ์ด้วยหัวใจ: สื่อสร้างสรรค์เพื่อเด็กในสภาวะยากลำบาก [Pho malet phan duai huāchai : sū sāngsan phūā dek nai saphāwā yāḱ lambāk]. กรุงเทพฯ : ยูเน็ด อินเตอร์.
- รุจิกาญจน์ นาเศรษฐ์สุนทร. (2558). การรู้เท่าทันสื่อใหม่ของนักเรียนระดับมัธยมปลายในเขตอำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร [Kān rūthao than sū mai khoṅg nakriān radap matthayom plaī nai khēt 'amphoe lān krabū chāngwat kamphaeng phet]. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน. (2559). กรอบแนวคิดพลเมืองประชาธิปไตยเท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัลสื่อภาพและอินโฟกราฟฟิค [Kroṇ nāokhit phonlamuāng prachāthipatai thaathan sū sārasonthet lāe dichithan]. สืบค้นเมื่อ มิถุนายน 2560, จาก <http://www.healthymediahub.com>.
- สมสุข หินวิมาน. (2549). สื่อพื้นบ้านแข็งแรงแรง : สุขภาวะชุมชนเข้มแข็ง [Sū phūmbān khængkræng : suk phaḱwā chumchon khemkhæng]. กรุงเทพฯ : โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2559). ขอบเขตการสนับสนุนทุนในการดำเนินงานโครงการพัฒนานักสื่อสารสร้างสรรค์สุขภาวะ ประจำปีงบประมาณ 2559 [Khoṇkhet kān sanapsanun thun nai kāndamnoen ngān khroṅgkān phatthana naksūsaṅ sāngsan suk phaḱwā pracham pingoppramān soṅgphanhāroḱhasipkaō]. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2561). เท่าทันสื่อ: อำนาจในมือพลเมืองดิจิทัล [Thaathan sū : 'amnat nai mū phonlamuāng dichithan]. กรุงเทพฯ : สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน.
- อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท. (2542). การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ [Kānsūsaṅ phūā kān nomnaō chāi]. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2551). รายงานผลการศึกษาระบบการเรียนรู้การเท่าทันสื่อ : บทสำรวจสถานภาพและก้าวต่อไป [Raīngān phonkān suksā krabūānkān rianrū sū kān thaathan sū : bot samruāt sathānaphap lāe kaō tō pai]. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี.
- อุลิษา ครุฑะเสน. (2556). แนวทางการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เท่าทันสื่อของแกนนำเยาวชน [Nāothāng kānphatthana krabūānkān rianrū thaathan sū khoṅg kæn nam yaowachon]. วารสารวิชาการ Veridian E Journal. 6(3),276-285.